

15. 5. 2013

Veďte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Eliminace extremismu - inspirace v zahraniční právní úpravě

"Má-li zlo triumfovat, potřebuje jediné - aby slušní lidé nedělali nic." Edmund Burke

Cílem tohoto článku je za pomoci zahraničních zkušeností a zahraniční právní úpravy poskytnout nástin možností, jak v naší společnosti úspěšně eliminovat extremismus.

Extremismus, tedy chování a jednání, které je odchylné od obecně uznávaných norem chování a jednání[1], a z něj vyvěrající rasově motivované trestné činy, v poslední době eskaluje. Tuto skutečnost dokládá i tvrzení eurokomisařky pro vnitřní záležitosti EU, Cecilie Malmströmové, která problematiku extremismu v Evropě popsala jako nejzávažnější od 2. světové války.[2]

Právní úprava České republiky reguluje rasově motivovanou činnost v trestním zákoníku, který pamatuje kromě úpravy trestných činů konkrétně zaměřených na extremismus (srov. trestný čin hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny, trestný čin podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování práv a svobod, trestný čin založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka, trestný čin projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka, trestný čin popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia, trestný čin genocidium, trestný čin útok proti lidskosti, a trestný čin apartheid a diskriminace skupiny lidí, perzekuce obyvatelstva), také na kvalifikované skutkové podstaty trestných činů, ve kterých je rasově motivovaný útok přitěžující okolností.[3]

Ani výše uvedená početná úprava trestných činů v trestním zákoníku, případně institut zrušení politické strany[4], však bez dalších kroků spočívajících v účinnější obraně a prevenci proti rozrůstání extremismu, nemá dle mého názoru významný dopad. S vývojem společnosti a samotného lidského chování a jednání, které ve všech strukturách společnosti zahrnuje rovněž extrémistické chování, je nutné přistupovat k jeho eliminaci dynamicky a uzpůsobit tento „boj“ momentálním podmínkám. Pokud však současné prostředky stagnují a situace nedoznává výrazného zlepšení, je nutné hledat další inspiraci v zahraniční právní úpravě.

Mezi vhodné adepty, jejichž právní úprava by mohla dle mého názoru ve výše uvedeném smyslu pozitivně posloužit, patří především právní úprava Spojených států amerických (dále jen „USA“) a Spolkové republiky Německo (dále jen „SRN“), jejichž právní systémy se v oblasti svobody projevu diametrálně odlišují a tak sami vybízí ke srovnávání a hledání případné inspirace.

Právní systém USA

Skutečnost, že právní systém USA se od evropských států (s výjimkou Spojeného Království Velké Británie a Severního Irsku) liší v mnohých aspektech, je obecně známá. Nejvýznamnějším diverzifikačním prvkem jsou precedenty, které dotváří coby svébytné prameny práva, celý právní systém. Nejinak tomu je i u svobody slova, která je v USA garantována v prvním dodatku Ústavy USA.

Právě svoboda slova se v USA dostávala velmi často do konfliktu s principem rovnosti. Proto došlo v průběhu 20. století prostřednictvím judikatorní činnosti Nejvyššího soudu USA k rozvinutí tří hlavních doktrín, pomocí nichž byla a stále je svoboda slova vůči principu rovnosti usměrňována. Jedná se o doktrínu „clear and present danger“, „bad tendency doctrine“ a „preferred-position“.

První z nich, doktrína „clear and present danger“ sice vzešla z rozsudku *Shenck*[5], resp. *Abrams* [6], ale byla zpřísněna rozsudkem *Brandenburg*. [7] Podstata této doktríny spočívá v posouzení obsahu jednání (případně proslovu) podle míry bezprostřednosti nebezpečí pro porušení garantovaných práv, kterému by mělo být zabráněno. Z rozsudku *Abrams* pak vyplývá, že cesta ke svobodě vede pouze skrze diskuzi, které nic nebrání. Svoboda projevu pak může být potlačena pouze v situaci, kdy je nade vše pochybnost zřejmá, že hrozí bezprostřední nebezpečí.[8] Podle tzv. „bad tendency doctrine“, vycházející z případu *Gitlow*[9], je ale naopak možné trestat projevy ohrožující základy státní moci a hrozící jejímu svržení, neboť prostřednictvím zneužití svobody projevu nemůže být chráněno narušování veřejného pořádku.[10] Třetí doktrína, nazvaná „preferred-position“, která byla prvně odvozena v rozhodnutí *United States v. Carolene Products Company*[11], přináší svůj užitek především ve stanovení podmínek pro prohlášení zákona za neústavní v případech, kdy zasahuje do tzv. „preferovaných práv“, mezi které patří mimo jiné svoboda projevu.

Pro úspěšnou aplikaci těchto tří doktrín je soudem při posuzování jednání ob/žalovaného užíváno několik „testů“. Nejvýznamnějším z nich je pak tzv. „test bojovných slov“, prvně užitý ve věci *Chaplinsky*[12], na jehož základě se proslov nebo jiné jednání jedince posuzuje podle míry jeho závažnosti na integritu celé společnosti a podle toho se určuje, zda-li podléhá ochraně I. dodatku Ústavy USA či nikoliv.

Z výše uvedeného tak vyplývá, že právní úprava USA je ve vztahu k extrémistickým projevům velmi benevolentní, neboť klade velký důraz na svobodu projevu. Zcela diametrálně odlišný přístup pak zaujímá právní úprava SRN.

Právní systém Spolkové republiky Německo

Jedním z nejvýraznějších specifíků právního systému SRN je tzv. „ztráta práv“, kterou upravuje čl. 18 Základního zákona (Grundgesetz - dále jen „GG“). Ztrátou práv, tedy ztrátou možnosti se daných práv dovolávat před soudem[13], které ve svém výroku specifikuje Spolkový ústavní soud, bude potrestán pouze ten, kdo k boji proti demokratickému zřízení zneužije svobody projevu, shromažďování, sdružování, vlastnictví, a jiných práv. Zneužití práv za jiným účelem než k boji proti demokratickému zřízení tudíž není sankcionováno ztrátou práv.

V případě politických stran, jejichž činnost nebo program je v rozporu se zákonem, není v SRN používáno institutu ztráty práv, ale institutu zrušení politické strany (dle čl. 21 odst. 2 GG, na základě kterého rozhodne Spolkový ústavní soud o rozpuštění politické strany, která směřuje, buď svými cíly nebo chováním svých členů, k poškození nebo narušování demokratického zřízení). Podle judikatury Spolkového ústavního soudu je za protiústavní stranu považována i politická strana, která se momentálně chová demokraticky, jestliže je ale zřejmé, že bude v budoucnu prosazovat své cíle nedemokratickými prostředky. Podstatné ale je, že v případě zrušení politické strany se uplatňuje zákaz nástupnických organizací, které mohou být se zrušenou politickou stranou propojeny buď personálně, programově nebo pouze prostřednictvím užívané symboliky. Jednání toho, kdo pokračuje

nebo se pokouší pokračovat v činnosti zrušené politické strany, je považováno podle ustanovení § 84 trestního zákoníku za trestný čin.

Závěr

Zůstává tak zcela na zvážení, ve které ze zcela odlišných právních úprav, je možné hledat inspiraci. Je zřejmé, že historické souvislosti USA a SRN velmi výrazně ovlivnily tamní právní úpravu svobody slova, potažmo extremismu a rasově motivovaných trestných činů. Pravděpodobně právě proto nepřichází v úvahu přijetí jedné zahraniční právní úpravy jako celku bez dalšího, a to zvláště za situace, kdy právní úprava USA klade větší důraz na svobodu slova a tím může být případně vnímána jako benevolentnější vůči extremismu.[14] Přes všechny výše uvedené specifické instituty USA a SRN by pro právní úpravu ČR bylo zcela jistě vhodné zavést zákaz nástupnických organizací (resp. jej obnovit, neboť tento institut obsahoval již zákon č. 201/1933 Sb., o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran).

Jednou z méně podstatných skutečností, která sice nemá enormní dopad na eliminaci extremismu, avšak může citelně ovlivnit samotné vnímání trestné činnosti s ním spojené, je samotné označení trestných činů, jejichž hlavním motivem je rasa oběti.

V českém právním prostředí se pro tento okruh trestných činů užívá pojmu rasově motivovaný trestný čin, v USA pak pojmu trestný čin z nenávisti. Odlišnost na první pohled velká není, z filozofického pohledu se však jedná o rozdíl značný, neboť používání pojmu **rasově** motivovaný trestný čin evokuje představu o provinění oběti, o její vině v tom, že se stala obětí pachatelova trestného činu. Při užívání pojmu trestný činy **z nenávisti** je naopak vhodně zvýrazněn pravý důvod spáchání trestného činu, a to nenávist pachatele vůči oběti. Je pak zcela irelevantní, že motivem této nenávisti, je domnělá rasa oběti, neboť společenské nahlížení na toto označení trestného činu a na samotné diverzifikování jedinců podle domnělých ras, by mohlo přispět k eliminaci extremismu a trestných činů z něj odvozených více, než-li samotná represe.

Mgr. Michal Švec,
advokátní koncipient

[KŠD LEGAL advokátní kancelář s.r.o.](#)

CITY TOWER
Hvězdova 1716/2b
140 78 Praha 4

Tel.: +420 221 412 611
Fax: +420 222 254 030
e-mail: ksd.law@ksd.cz

-
- [1] CHMELÍK, Jan. Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty. Praha: Linde Praha, a.s., 2001. s. 7.
- [2] RYŠAVÝ, Zdeněk. Malmströmová: Extremismus a xenofobie je v Evropě nejhorší od druhé světové války. Romea [online]. 2013, [cit. 6. března 2013]. Dostupné >>> [zde](#).
- [3] Srov. § 140 odst. 3 písm. g), §145 odst. 2 písm. f), § 146 odst. 2 písm. e), § 149 odst. 2 písm. c), § 170 odst. 2 písm. b), § 170 odst. 2 písm. b), § 171 odst. 3 písm. b), § 172 odst. 3 písm. b), § 175 odst. 2 písm. f), § 183 odst. 3 písm. b), § 228 odst. 3 písm. b), § 329 odst. 2 písm. b), § 352 odst. 2, § 378 odst. 2, § 379 odst. 2 písm. d), § 380 odst. 2 písm. c), § 382 odst. 2 písm. c), § 383 odst. 2 písm. c) trestního zákoníku.
- [4] Dle ustanovení § 13 odst. 1 písm. c) zákona č. [424/1991](#) Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích
- [5] Shenck v. U. S. 249 U.S. 47 (1919)
- [6] Abrams v. U. S. 250 U. S. 616 (1919)
- [7] Brandenburg v. Ohio 395 U. S. 444 (1969).
- [8] KUKLÍK, Jan; SELTEINREICH, Radim. Dějiny angloamerického práva. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. s. 735-736.
- [9] Gitlow v. New York 268 U. S. 652 (1925).
- [10] BARTOŇ, Michal. K mezím svobody projevu v právu USA. Právník. 2003, roč. 142, č. 1-12, s. 57.
- [11] United States v. Carolene Products Company 304 U. S. 144 (1938),
- [12] Chaplinsky v. New Hampshire 325 U. S. 568 (1941)
- [13] ČERNÝ, Petr. Právní ochrana před extremismem. Praha: C. H. BECK, 2008. s. 202.
- [14] Václav Bělohradský k tomu tématu zaujímá opačný, spíše „proamerický“ názor: „Každé omezení svobody slova nás ohrožuje více, než svoboda slova sama“ (srov. BĚLOHRADSKÝ, Václav. Mezi světy a mezisvěty (filozofické dialogy). Praha: Votobia, 1997. s. 140).

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů , judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [DEAL MONITOR](#)
- [Tři dekády v advokacii a otevřený pohled na to, co profesi i justici nejvíc škodí](#)
- [DEAL MONITOR](#)
- [Vybrané otázky poskytování zdravotních služeb na dálku](#)
- [DEAL MONITOR](#)
- [„Za každou kauzou je živý příběh“](#)
- [Ombudsman na Maltě - základní parametry a role. A v čem bychom se mohli poučit i my v Česku?](#)
- [DEAL MONITOR](#)
- [DEAL MONITOR](#)
- [Rozhovor s JUDr. Veronikou Janoušek Rudolfovou, samostatnou advokátkou specializující se na sportovní právo](#)

- [DEAL MONITOR](#)